

تبیین اثرات جشنواره گلاب‌گیری از دیدگاه ساکنان محلی

صدیقه کیانی سلمی^۱ - محمدرضا بسحاق^۲

(تاریخ ارسال: ۹۴/۱۲/۲۴ - تاریخ پذیرش: ۹۵/۳/۲۲)

چکیده

به‌طور مرسوم اثرات گردشگری را تحت عناوین اثرات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی می‌توان مورد بررسی قرار داد. هدف از پژوهش حاضر شناسایی، بررسی و تبیین اثرات جشنواره گلاب‌گیری در شهرستان کاشان از دیدگاه ساکنان محلی است. تحقیق حاضر از نوع کاربردی می‌باشد و روش بررسی در آن توصیفی - تحلیلی و پیمایشی است. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۲۰۰ نفر محاسبه شده است. جهت تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از پرسشنامه از روش‌های مختلف آماری با استفاده از نرم‌افزار SPSS و AMOS استفاده شده است. نتایج مؤید آن است، برگزاری جشنواره گلاب‌گیری اثرات محیطی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی در منطقه ایجاد نموده است. عامل اقتصادی بیشترین نقش را در تبیین اثرات جشنواره گلاب‌گیری به خود اختصاص داده است. عامل محیطی دیگر عامل مهمی است که تحت تأثیر جشنواره گلاب‌گیری و توسعه گردشگری می‌باشد. این عامل بیشترین تعداد متغیر را به خود اختصاص داده است. دیگر عامل مهم که تحت تأثیر جشنواره گلاب‌گیری و توسعه گردشگری می‌باشد عامل کالبدی است. آخرین عامل، عامل اجتماعی است. وجود کمترین بار عاملی نسبت به سایر عوامل گویای این واقعیت است که بافت اجتماعی کاشان در برابر تغییرات مقاومت زیادی از خود نشان می‌دهد و این منطقه هویت محلی خود را همچنان حفظ کرده است.

واژگان کلیدی: جشنواره گلاب‌گیری، ساکنان محلی، شهرستان کاشان، مدل‌سازی معادلات ساختاری.

s.kiani@kashanu.ac.ir

۱. استادیار گروه جغرافیا و اکوتوریسم، دانشگاه کاشان (نویسنده مسئول)

۲. دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه کاشان

طرح مسئله

گردشگری پدیده‌ای کهن است که بر بنیاد حرکت و جابجایی انسان استوار است (رضوانی، ۱۳۸۹، ۲۶) و در یک کلیت دربرگیرنده جریانی از سرمایه، انسان، فرهنگ و کنش متقابل میان آنهاست که در فضاهای جغرافیایی آثار مختلفی برجای می‌نهد (فرهودی و همکاران، ۱۳۸۹، ۴۶) و موجب افزایش آگاهی جوامع از شیوه‌های زندگی یکدیگر و در نتیجه نزدیکی فرهنگ‌های ملل مختلف می‌گردد. (Valeriu and Mauela, Elena, 2007) گردشگری این فرصت را برای انسان‌ها به وجود آورده تا حین لذت از شگفتی‌های طبیعی و انسان‌ساخت همزمان بتوانند در مورد یکدیگر بیاموزند و ضمن آشنایی با فرهنگ یکدیگر تفاوت‌های یکدیگر را بهتر درک کنند. (حیدری، ۱۳۹۰، ۱) همزمان، توسعه گردشگری تغییرات مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی در زندگی جامعه میزبان ایجاد می‌کند؛ برخی از این تغییرات نسبت به بقیه مفیدتر و بالعکس برخی مضر می‌باشند. (Lee, 2013, 40) برخی از سودمندترین اثرات گردشگری بر جامعه میزبان شامل ایجاد اشتغال، تجدید حیات نواحی فقیر، بهبود زندگی اجتماعی و فرهنگی جامعه محلی و غیره می‌شود. در عین حال، گردشگری اثرات منفی زیان‌آوری را برای جامعه میزبان به همراه دارد (میسون، ۱۳۸۷، ۷۴) بدین صورت که استفاده نادرست از منابع منحصربه‌فرد زیست‌محیطی و فرهنگی در کشورهای کمتر توسعه‌یافته برای بسیاری از مقاصد گردشگری، منجر به آسیب‌های جبران‌ناپذیری شده است. (Sharpley & Telfer, 2008, 21) به همین دلیل ارزیابی علمی اثرات مثبت و منفی آن نقش مهمی در ادبیات گردشگری جهانی دارد. با توجه به وضع موجود و رشد و رونق این صنعت در کشور و تأثیرات آن بر جامعه محلی، برنامه‌ریزی در راستای توسعه گردشگری، باید بر اساس اهداف و اولویت‌های ساکنین باشد و حتی برخی از محققین گام را از این هم فراتر گذاشته و پیشنهاد می‌کنند که سطح فعالیت‌های گردشگری محلی تنها به هنگام کسب اجازه قانونی از ساکنین ارتقاء یابد (Cooke, 1982, 26) در این راستا دیدگاه جامعه میزبان نسبت به گردشگران و فعالیت‌های آنان نقطه مهمی در توسعه گردشگری محسوب می‌شود. (اکبری و قرخلو، ۱۳۸۹، ۷).

از مناطق مساعد برای جذب گردشگران در مرکز ایران، شهرستان کاشان است که به دلیل موقعیت جغرافیایی خود، دارای آب و هوایی متنوع و به‌واسطه تاریخ کهن، دارای فضاها و بناهای تاریخی متعددی است. (هاشمی و همکاران، ۱۳۹۱، ۲) گلاب از فرآورده‌های اصلی گل محمدی و از محصولات سنتی با قدمت طولانی در منطقه کاشان بوده که آوازه جهانی نیز دارد. صنعت گلاب در ایران و به‌خصوص در شهرستان کاشان در مقایسه با شهرستان‌های دیگر کشور از نظر کمیت بسیار قابل توجه بوده و به جهت ارتباط آن با صنایع دیگر از جمله صنعت توریسم از اهمیت ویژه

اقتصادی برای منطقه برخوردار است، به گونه‌ای که سالانه هزاران نفر از نیمه اردیبهشت مصادف با فصل گلاب‌گیری برای شرکت در جشنواره گلاب‌گیری از شهرستان کاشان بازدید می‌نمایند. تبلور منافع حاصل از گردشگری بدون شناسایی عوامل تأثیرگذار، برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک امکان‌پذیر نخواهد بود (موحد و کهزادی، ۱۳۸۹، ۸۵). لذا در پژوهش حاضر اثرات جشنواره گلاب‌گیری در شهرستان کاشان در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار گرفته و سعی شده است که مدلی مفهومی برای تبیین اثرات جشنواره گلاب و گلاب‌گیری از دیدگاه ساکنان محلی ارائه شود.

مبانی و مفاهیم نظری پژوهش

شناخت و ارزیابی اثرات گردشگری در هر حوزه جغرافیایی مستلزم اتکا به مجموعه اصول و مفاهیم به‌خوبی تعریف شده‌ای است که امکان درک رفتار متغیرهای تحقیق را فراهم می‌آورد. این مجموعه به هم پیوسته از مفاهیم ما را در درک منطقی و علمی رفتار پدیده‌ها، به‌عنوان خطوط راهنما یاری می‌رساند که بدان می‌توان چارچوب نظری اطلاق نمود. (قدمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۴) در ادامه دیدگاه‌های نظری موجود در زمینه توسعه گردشگری مطرح می‌گردد.

رویکرد اصلاح‌طلبانه (گردشگری، سازوکاری برای توسعه)

در راستای این دیدگاه می‌توان بیان کرد گردشگری راهبردی برای توسعه، ابزاری برای توسعه پایدار و سیاستی برای بازساخت سکونتگاه‌ها می‌باشد. با توجه به نقشی که گردشگری در توسعه و عمران نواحی دارد، هال و جنکینز انگیزه دولت‌ها برای توسعه گردشگری را به‌عنوان ابزاری برای توسعه به شرح ذیل بیان می‌دارند.

حفظ درآمد، اشتغال و رشد محلی، مشارکت در تأمین هزینه زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی (جاده، آب، فاضلاب و ارتباطات)، تشویق سایر بخش‌های اقتصادی (از راه پیوندهای محلی در زمینه خرید) مشارکت در تأمین امکانات سکونت محلی، مشارکت در حفاظت از منابع فرهنگی و زیست‌محیطی به‌ویژه جاذبه‌های زیبا، توسعه کسب‌وکار محلی ایجاد فرصت‌های اشتغال، محرک شناخته شده در توسعه اقتصادی و اجتماعی منطقه‌ای و ابزاری برای توسعه زیرساخت منطقه‌ای، تسهیلات و خدمات از جمله تسهیلات تفریحی که می‌تواند هم به‌وسیله ساکنان روستایی و هم توسط گردشگران استفاده شود. (رضوانی، ۱۳۸۷: ۸۷)

رویکرد ساختارگرا (ارزیابی دوباره پیامدهای گردشگری در جوامع)

انتقادات در اردوگاه ساختارگرا نسبت به گردشگری، با اثرات آن بر فرهنگ، محیط‌زیست و

روابط اجتماعی ارتباط دارد. رید^۱ خاطرنشان می‌کند تحلیل گردشگری باید با انتقاد از سرمایه‌داری همراه باشد. از دیدگاه بسیاری از محققان گردشگری خط مقدم فرآیندهای جهانی شدن و عامل تغییر در حمل و نقل، ارتباطات و سرمایه‌گذاری مالی است. گردشگری تغییردهنده و دگرگون‌ساز است. گردشگری همچنین نشان‌دهنده روابط نابرابر قدرت است که در مقیاس جهانی ایفای نقش می‌کند. برای مثال اسمیت خاطرنشان می‌کند که گردشگری به‌عنوان سازوکاری برای افزایش قدرت به دو شیوه عمل می‌کند. ابتدا موقعیت برتر آنها را به‌عنوان تصویر ویژه‌ای از هویت تثبیت و حفظ می‌کند و دوم با تشویق گروه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی برای پذیرش سبک زندگی موجود در توسعه گردشگری به قدرت‌های جهانی برای یافتن مسیرهای تازه برای افزایش کنترل و برتری و منافع فردی یاری می‌رساند. (رضوانی، ۱۳۸۷: ۸۸)

رویکرد توسعه پایدار گردشگری

تا اواخر دهه ۱۹۷۰ در بسیاری از مناطق و کشورها، گردشگری به‌عنوان یک فعالیت طلایی بدون دود، فعالیتی که بیشترین منافع را با کمترین منابع مالی به دست می‌آورد مطرح بود. به دنبال گزارش‌های متعدد صدها محقق و طرفداران محیط‌زیست سرانجام ماهیت فعالیت گردشگری به چالش کشیده شد و به‌منظور بازساخت چارچوب معمول توسعه گردشگری به شکلی که الزامات و استانداردهای جدید طرفداران محیط‌زیست و پایداری یک سطح بهینه از منافع اقتصادی و اجتماعی را تأمین کند، پارادایم سنتی گردشگری با پارادایم جدید گردشگری تحت عنوان گردشگری پایدار جایگزین شد. (قدمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۹) فلسفه توسعه پایدار گردشگری یک جابجایی از رویکردهای سنتی اقتصاد نئوکلاسیک در زمینه توسعه گردشگری به یک رویکرد کلی‌نگرتر (سیستمی‌تر) را نشان می‌دهد. در این رویکرد نه تنها نیازهای بازار مورد توجه است بلکه نیازهای جامعه و محیط‌زیست طبیعی نیز مورد توجه قرار می‌گیرد. در چارچوب توسعه پایدار گردشگری، چهار رویکرد استراتژیک در زمینه مدیریت بازدیدکننده وجود دارد که عبارت‌اند از:

مدیریت عرضه فرصت‌های گردشگری یا بازدیدکننده

مدیریت تقاضای بازدید

مدیریت قابلیت منابع برای کاربری زمین

مدیریت اثرات استفاده (کاربری) (Eagles and et all, 2002) گردشگری پایدار می‌تواند اهداف متعادل اجتماعی-اقتصادی و زیست‌محیطی در سطوح محلی و منطقه‌ای را برآورده

سازد. شواهد فراوان در نقاط جهان حاکی از آن است که توسعه گردشگری از توسعه رایج اقتصادمحور، به سمت توسعه پایدار اجتماعات محلی سوق یافته است و گردشگری پایدار سعی دارد با تأثیرگذاری در سه بعد پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی، ضمن جلب مشارکت جوامع محلی در توسعه اقتصاد ملی از طریق حفاظت از پتانسیل‌ها و حمایت از منابع طبیعی و محیط‌زیست به توسعه محلی بیانجامد. (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۵)

اثرات گردشگری

انواع مختلفی از تأثیرات گردشگری وجود دارند که به‌طور کلی می‌توان آنها را به تأثیرات و پیامدهای مثبت و منفی اقتصادی و محیطی و نیز اجتماعی فرهنگی تقسیم کرد. (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۰) گان^۱ اعتقاد دارد هیچ شکلی از توسعه به‌اندازه گردشگری، دربردارنده تأثیرات دوگانه نیست. (قربانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۶) تأثیرات مختلف گردشگری به عوامل گوناگونی همچون میزان و حجم فعالیت‌های گردشگری، نوع و هدف این فعالیت‌ها، میزان جامعه میزبان در بخش گردشگری و ظرفیت تحمیل مقاصد گردشگری بستگی دارد. (Gracan et al, 2010:109)

ارزیابی اثرات گردشگری

ارزیابی صنعت گردشگری فرآیند دشواری است، چرا که در این مرحله ممکن است میان اهداف گوناگون و مسئولیت‌ها تناقضاتی پیش آید (حیدری، ۱۳۹۰: ۷۵) با تلاش سازمان‌های ملی و بین‌المللی همچون برنامه اقتصادی سازمان ملل، بانک جهانی، موسسه بین‌المللی توسعه پایدار، کمیته توسعه سازمان ملل و ... مجموعه‌ای از شاخص‌های توسعه پایدار طراحی شده‌اند که در مرحله‌ها بعدی وارد حوزه‌های گردشگری گردید. این شاخص‌ها از نظر ماهیت به دو دسته شاخص‌های عینی و ذهنی تقسیم می‌گردد. در حالی که شاخص‌های عینی می‌توانند به‌عنوان ابزار اندازه‌گیری واقعیت‌های قابل لمس و مشاهده (همچون درآمد، نرخ اشتغال و تعداد بازدیدکنندگان) تعریف شوند، شاخص‌های ذهنی غیرملموس چون طرز تفکر یا نگرش، تصور و رضایت ساکنان را ارزیابی می‌کنند. (قدمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۶) برای سنجش اثرات ملموس و غیرملموس تئوری و روش‌های مختلفی بیان شده که به آنها اشاره می‌گردد. فرآیند ارزیابی صنعت گردشگری را می‌توان در سه محور عمده بررسی کرد: ارزیابی اقتصادی، ارزیابی اجتماعی - فرهنگی و ارزیابی زیست‌محیطی. که در ادامه به معرفی هر یک پرداخته می‌شود.

ارزیابی اثرات اقتصادی گردشگری

در بسیاری از کشورهای جهان گردشگری را به عنوان یکی از بخش های کلیدی برای توسعه و پیشرفت اقتصادی در نظر می گیرند و مهمترین اثر آن ایجاد اشتغال و درآمد است. میزان این تأثیر بستگی به نوع سرمایه گذاری و جایگاه این صنعت در اقتصاد ملی دارد. (فنی و همکاران، ۱۳۹۳، ۴۹) گرچه به طور کلی اثرات مثبت اقتصادی گردشگری مورد تأیید است، ولی بسیاری از پژوهشگران معتقدند که گردشگری به طور معمول هزینه های اقتصادی جامعه ی میزبان نظیر افزایش قیمت کالا و خدمات، افزایش کاذب قیمت زمین، افزایش هزینه زندگی، برگشت کم سرمایه، فصلی بودن فرصت های شغلی، جابجایی در اشتغال افراد بومی و منسوخ شدن برخی فعالیت های مرسوم مانند کشاورزی و ماهیگیری در نواحی روستایی را موجب می شود. (کیانی، ۱۳۹۳: ۳۹) سازمان جهانی گردشگری پنج محور عمده را برای اندازه گیری آثار اقتصادی استاندارد پیشنهاد می کند: ۱- افزایش درآمد عمومی و دولتی ۲- ارزش خارجی حاصل از گردشگری بین المللی ۳- اشتغال محلی ایجاد شده (شامل اشتغال مستقیم و غیرمستقیم) ۴- ضریب تکاثری (این موضوع به تأثیری که یک منبع خارجی درآمد بر اقتصاد دارد، اشاره می کند) ۵- کمک به درآمدهای دولتی. (حیدری، ۱۳۹۰: ۷۷-۷۹)

ارزیابی اثرات اجتماعی- فرهنگی گردشگری

از دیدگاه باتلر تغییرات اجتماعی حاصل از گردشگری، متأثر از دو دسته عوامل مرتبط با گردشگران و ناحیه مقصد است:

عوامل مرتبط با گردشگران شامل: تعداد بازدیدکنندگان، طول مدت اقامت بازدیدکنندگان، ویژگی های قومی بازدیدکنندگان، ویژگی های اقتصادی بازدیدکنندگان و فعالیت های بازدیدکنندگان.

عوامل مرتبط با ناحیه مقصد شامل: وضعیت اقتصادی ناحیه، میزان مشارکت اجتماعی در گردشگری، ویژگی های فضایی توسعه گردشگری، میزان پایداری فرهنگ محلی و سایر ویژگی ها (Embacher, 2005: 137)

یکی از روش های سنجش نگرش جامعه میزبان به توسعه گردشگری تئوری مبادله اجتماعی است، بر اساس تئوری مبادله اجتماعی مردم همیشه می خواهند تا ارزش نتیجه تبادلشان با دیگران را به حداکثر برسانند. به عبارت دیگر افراد در پی کسب حداکثر منفعت در فرآیند تبادل با سایر افرادند. این تئوری می تواند به عنوان مبنایی برای تشریح و تفسیر تصورات و نگرش های ساکنان محلی در مورد توسعه آتی گردشگری مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین کسانی که تصور منفی

نسبت به توسعه گردشگری در محلشان دارند از کسانی که تصور مثبت دارند، واکنش‌های متفاوتی نشان می‌دهند. در راستای این امر، توسعه گردشگری با هدف کسب منافع اقتصادی، همواره مورد حمایت ساکنان بوده است.

ارزیابی اثرات زیست‌محیطی گردشگری

توسعه گردشگری در فضاهای جغرافیایی علاوه بر آثار اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی آثار زیست‌محیطی نیز دارد. این آثار در صورت عدم پیگیری راهبردها، استانداردها و ارزیابی‌های مشخص و روشن در زمینه توسعه گردشگری دارای جنبه‌های بسیاری در ابعاد محیط انسانی و طبیعی است. (پاپلی و سقایی، ۱۳۹۲: ۱۰۱-۱۰۲) از روش‌های ارزیابی اثرات زیست‌محیطی گردشگری می‌توان به ظرفیت تحمل مقصد اشاره نمود. مفهوم ظرفیت تحمل مقصد گردشگری بر این فرض استوار است که دیر یا زود مقصد به نقطه اشباع خواهد رسید که از آن پس، کیفیت منابع رو به افول خواهد رفت. به‌طور کلی ظرفیت تحمل مقصد عبارت است از تعداد بازدیدکنندگانی که می‌توانند در یک مقصد حضور داشته باشند قبل از اینکه اثرات منفی آنها بر محیط‌زیست و بر روی نگرش روانشناختانه گردشگران یا بر روی پذیرش جامعه میزبان نمایان شود. ظرفیت تحمل دارای ابعاد محیطی، اجتماعی است که از پنج عنصر: آسیب، تخریب، ازدحام بیش از حد، سیمای عمومی و واکنش تشکیل می‌گردد. از دیگر روش‌ها می‌توان به محدوده تغییرات قابل قبول اشاره نمود. مدل تغییرات قابل قبول فرآیندی مستمر است که مشارکت عمومی را در شکل تعاملی فرامی‌خواند و اهمیت این موضوع تا حدی است که بدون درک و حمایت عمومی، پروژه ناموفق خواهد ماند. در این روش تعریف و تعیین شرایط مطلوب یک ناحیه و تدوین استراتژی‌های مدیریتی شامل یک فرآیند ۹ مرحله‌ای است:

- ۱- شناخت موضوع و مسائل ناحیه ۲- تعریف و تشریح کلاس‌های فرصت منطقه بندی ۳- انتخاب شاخص‌های منابع و شرایط اجتماعی ۴- گزارش‌گیری از منابع و شرایط اجتماعی ۵- تعریف استانداردهایی برای شاخص‌های منابع اجتماعی ۶- تعیین سهمیه کلاس فرصت آلترناتیو ۷- تعیین اقدامات مدیریت برای هر آلترناتیو ۸- ارزیابی و انتخاب آلترناتیو ۹- اجرای اقدامات و پایش شرایط. (قدمی و همکاران، ۱۳۵: ۱۳۹۳)

جوامع محلی و گردشگری

واحدهای اجتماعی که با منابع طبیعی و قلمرو مشخص خود دارای وابستگی منسجم و تاریخی هستند، اقشار سنتی و جوامع محلی می‌باشند. (اکبری و قرخلو، ۱۳۸۹، ۵۶-۵۷) باور اساسی این

است که جوامع محلی هسته مرکزی مقاصد توریستی هستند و جوامع سالم و موفق، معیاری برای سنجش موفقیت صنعت گردشگری به شمار می‌روند (فاضل‌نیا و هدایتی، ۱۳۸۹، ۱۴۶). مشارکت مؤثر مردم محلی در فعالیت‌های توریستی نقش بسیار مهمی دارد. (رضوانی، ۱۳۸۰، ۱۲۰) بنابراین، لازم است فرصتی فراهم گردد تا در فرآیند برنامه‌ریزی و تعیین اشکال توسعه آتی گردشگری منطقه شرکت کنند و دیدگاه خود را در مورد نحوه توزیع منافع حاصل و نوع جامعه‌ای که در آینده می‌خواهند در آن زندگی کنند، اظهار نمایند. (ابراهیم‌زاده و آقاسی‌زاده، ۱۳۸۸، ۱۰۹).

پیشینه پژوهش

کردوانی و همکاران (۱۳۸۳) صنعت گلاب‌گیری و اهمیت آن در بخش قمصر را مورد مطالعه قرار داده و بیان کرده‌اند، اولین قدم برای شروع فعالیت‌های اقتصادی و تحول در روند توسعه منطقه آن هم بدون نیاز به هیچ‌گونه سرمایه‌گذاری و متکی بر استعدادها و پتانسیل‌های محلی که خود نمونه بارز یک توسعه ذاتی و پایدار است؛ تنها توسعه صنعت گل و گلاب‌گیری است. تولایی و همکاران (۱۳۸۷) به ارزیابی آثار دموگرافیک و فرهنگی گردشگری در سرعین اردبیل پرداخته و با استفاده از تحلیل‌های استنباطی بیان نموده‌اند گردشگری در سرعین منجر به رنگ‌باختن برخی ویژگی‌های فرهنگ بومی در حوزه زبان بومی، پوشش، آداب و رسوم سنتی و به موازات آن ارتقاء نحوه آداب و اصول معاشرت، بالا رفتن سطح آگاهی اجتماعی و افزایش روحیه احترام به دیگران شده است. ابراهیم‌فینی (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان بررسی مناطق مستعد گردشگری طبیعی کاشان، با استفاده از نرم‌افزار GIS و مدل اکولوژیکی مخدوم اقدام به شناسایی مناطق مستعد طبیعت گردی نموده و در نتیجه مناطق شمال‌شرقی و شمال‌غربی شهرستان را مستعد طبیعت گردی اعلام نموده است. فلاح تبار (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان گردشگری به‌ویژه گردشگری دینی و زیارتی مهم‌ترین قطب توسعه پایدار (مطالعه موردی شهر کاشان) از روش توصیفی بهره برده و بیان کرده است، شهر کاشان با جاذبه‌های گردشگری گوناگون، میراث فرهنگی گران‌بهایی را با خود عجین دارد که در بسیاری از شهرهای ایران و جهان نظیر آن به چشم نمی‌خورد و از جهت گردشگری به‌ویژه گردشگری دینی و زیارتی، به‌عنوان یک قطب گردشگری، قادر است گردشگران زیادی را از ایران و سراسر گیتی به خود جذب کند. جمعه‌پور و همکاران (۱۳۹۱) در ارزیابی راهبردی توان‌های اکوتوریستی و ظرفیت برد گردشگری کویر مرنجاب کاشان با استفاده از روش دلفی اقدام به شناسایی معیارهای مؤثر در توانمندی‌های اکوتوریستی منطقه نموده و نتایج آن را با استفاده از نرم‌افزار GIS نمایش داده است. نتایج بررسی نیک‌بین و همکاران (۱۳۹۱) در سنجش پایداری اجتماعی فرهنگی توسعه گردشگری جزیره

کیش دلالت بر تبلور نیافتگی پایداری اجتماعی فرهنگی در توسعه گردشگری جزیره کیش دارد. هاشمی و همکاران (۱۳۹۲) اقدام به برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری کاشان نموده‌اند. روش به کار رفته بر اساس مدل ترکیبی تحلیل استراتژیک SWOT و مدل برنامه‌ریزی استراتژیک QSPM است. امین بیدختی و همکاران (۱۳۹۲) به منظور سنجش اثرات فرهنگی گردشگری از دیدگاه دانشجویان پژوهشی را به انجام رسانیده‌اند. نتایج حاصل از کاربرد مدل تحلیل عاملی گویای این مطلب است که گردشگری فرهنگی و مذهبی دانشجویان می‌تواند با تأثیر بر الگوهای رفتاری، دینداری، و تجربه‌های کسب شده دانشجویان بر میزان سرمایه اجتماعی تأثیر مثبتی داشته باشد. فنی و همکاران (۱۳۹۳) تأثیرات گردشگری بر توسعه پایدار شهری از دیدگاه شهروندان قشم را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج حاصل از کاربرد آزمون کای اسکوتر حاکی از آن است توسعه گردشگری از لحاظ اجتماعی اثرات مثبتی به دنبال داشته ولی در خصوص اثرات زیست‌محیطی و اقتصادی پیامدهای مثبت و منفی به همراه داشته است. لازم به ذکر است در مورد بررسی و مدل‌سازی اثرات جشنواره گلاب‌گیری تاکنون پژوهشی صورت نگرفته که خود دلیلی بر ضرورت انجام پژوهش حاضر است.

روش تحقیق

روش بررسی در تحقیق حاضر توصیفی - تحلیلی و پیمایشی است. ابزار اصلی پژوهش، پرسشنامه‌ای با ۶۵ گویه است که روایی محتوایی آن با نظر متخصصان و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ به میزان ۰/۷۳۸ به تأیید رسیده است. نتایج آزمون مذکور به تفکیک هر کدام از عوامل در جدول شماره (۱) ارائه شده است. جهت تحلیل داده‌ها نرم‌افزارهای SPSS و AMOS مورد استفاده قرار گرفته است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران به تعداد ۲۰۰ نفر محاسبه گردید که به صورت تصادفی در سطح شهرستان و مناطق عمده گلاب‌گیری (قمصر، نیاسر و کاشان) توزیع گردید. لازم به ذکر است جامعه آماری پژوهش ۲۸۰۰۵ نفر از روستاییان حاضر در محدوده مورد مطالعه است. به منظور مدل‌یابی اثرات جشنواره گلاب‌گیری در توسعه گردشگری، از مدل عاملی مرتبه دوم که خود نوعی از مدل‌های معادلات ساختاری هستند، استفاده گردیده است. (بسحاق، ۱۳۹۴، ۱۷۴)

جدول شماره ۱: آلفای کرونباخ محاسبه شده برای گویه‌های تحقیق

آزمون پایایی		
عامل	نماگر	آلفای کرونباخ
کالبدی	۷	۰/۷۶۴

آزمون پایایی		
عامل	نماگر	آلفای کرونباخ
محیطی	۸	۰/۷۳۴
اقتصادی	۱۴	۰/۷۳۴
اجتماعی	۱۶	۰/۷۲۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش

متغیرها و شاخص‌های مورد بررسی

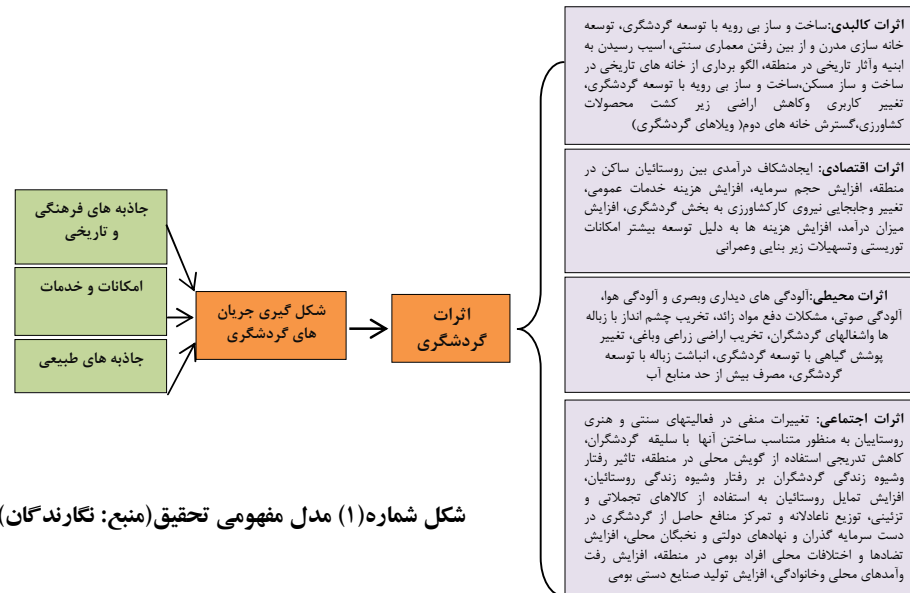
شاخص‌ها باید به گونه‌ای انتخاب گردند که برای ساکنان محلی آشنا بوده و بتوانند آنها را درک کنند (کرایبر- نیکولیر، فراری جملین و جولیت، ۲۰۰۳، ۲۳۳) بر اساس پژوهش‌های صورت گرفته، مبانی نظری تحقیق و نظرسنجی از کارشناسان پرسشنامه‌ای با ۶۵ گویه طراحی گردید. نماگرهای مورد بررسی عبارت‌اند از ۱۰ سؤال عمومی، ۵ سؤال مربوط به سنجش رضایتمندی و ۵۰ گویه سنجش اثرات جشنواره گلاب‌گیری که ۷ نماگر بعد کالبدی، ۱۴ نماگر بعد اقتصادی، ۸ نماگر بعد محیطی و ۱۹ نماگر نیز اثرات اجتماعی - فرهنگی جشنواره گردشگری را مورد سنجش قرار داده است. جدول شماره (۲) نماگرهای مورد بررسی را در بر دارد.

جدول شماره (۲) نماگرهای سنجش اثرات جشنواره گلاب‌گیری

بعد	نماگر	بعد	نماگر
کالبدی	ساخت و ساز بی‌رویه با توسعه گردشگری	محیطی	آلودگی‌های دیداری و بصری و آلودگی هوا
	توسعه خانه‌سازی مدرن و از بین رفتن معماری سنتی		آلودگی صوتی
	آسیب رسیدن به ابنیه و آثار تاریخی در منطقه		مشکلات دفع مواد زائد
	الگو برداری از خانه‌های تاریخی در ساخت و ساز مسکن		تخریب چشم‌انداز با زیاله‌ها و اشغال‌های گردشگران
	ساخت و ساز بی‌رویه با توسعه گردشگری		تخریب اراضی زراعی و باغی
	تغییر کاربری و کاهش اراضی زیر کشت محصولات کشاورزی		تغییر پوشش گیاهی با توسعه گردشگری
			انباشت زیاله با توسعه گردشگری
	مصرف بیش از حد منابع آب توسط گردشگران		

تغییرات منفی در فعالیت‌های سنتی و هنری روستاییان به‌منظور متناسب ساختن آنها با سلیقه گردشگران		گسترش خانه‌های دوم (ویلاهای گردشگری)			
کاهش تدریجی استفاده از گویش محلی در منطقه					
تأثیر رفتار و شیوه زندگی گردشگران بر رفتار و شیوه زندگی روستائیان	اجتماعی	ایجاد شکاف در آمدی بین روستائیان ساکن در منطقه	اقتصادی		
افزایش تمایل روستائیان به استفاده از کالاهای تجملاتی و تزیینی		افزایش هزینه‌ها به دلیل توسعه بیشتر امکانات توریستی و تسهیلات زیر بنایی و عمرانی (شبکه‌های آب و فاضلاب، مخابرات و....)			
توزیع ناعادلانه و تمرکز منافع حاصل از گردشگری در دست سرمایه گذران و نهادهای دولتی و نخبگان محلی		افزایش هزینه خدمات عمومی مثل جمع‌آوری زباله، خدمات بهداشتی و.....			
افزایش تضادها و اختلافات محلی افراد بومی در منطقه		تغییر و جابجایی نیروی کار کشاورزی به بخش گردشگری			
افزایش تولید صنایع دستی بومی		افزایش میزان درآمد			
افزایش رفت و آمدهای محلی و خانوادگی		افزایش حجم سرمایه			
مهاجرت		رواج بیکاری			
افزایش کیفیت زندگی		افزایش سطح زیر کشت کشاورزی			
افزایش میزان تفریحات		افزایش قیمت اراضی و باغات			
دزدی از مزارع و باغات		افزایش سرمایه گذاری در بخش کشاورزی			
اشتیاق برای ادامه گلاب‌گیری		افزایش قیمت فروش محصولات کشاورزی			
کاهش آرامش زندگی ساکنان در منطقه		افزایش تنوع شغلی در روستا			
آشفته‌گی اجتماعی		تلاش برای تولید عرقیجات با کیفیت بالاتر			
پی بردن جامعه به ارزش فرهنگ بومی و تلاش در جهت حفظ آن		کاهش کیفیت محصولات ارائه شده			

مدل مفهومی تحقیق در شکل شماره (۱) نشان داده شده است. همانگونه که مشخص است، جاذبه های فرهنگی و تاریخی، امکانات و خدمات گردشگری و نیز جاذبه های طبیعی مقصد عوامل اثر گذار در شکل گیری فرآیند گردشگری بوده که در جذب گردشگر موثر می باشند. همزمان با ورود گردشگران و شکل گیری جریانات گردشگری اثرات حضور گردشگران نیز نمایان می گردد که این اثرات در پژوهش حاضر به چهار دسته کلی اثرات اقتصادی، محیطی، کالبدی و فرهنگی اجتماعی تقسیم شده است.

شکل شماره (۱) مدل مفهومی تحقیق (منبع: نگارندگان)

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان کاشان بین طول جغرافیایی ۵۰ درجه و ۵۶ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۴۹ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۳ درجه و ۳۰ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۲۶ دقیقه قرار دارد و ۴۴۰۸ کیلومتر مربع وسعت دارد. (فرمانداری شهرستان کاشان، ۱۳۹۴) از نظر تقسیمات سیاسی،

شهرستان کاشان در حال حاضر دارای ۴ بخش به نام‌های بخش مرکزی، نیاسر، قمصر، ۹ دهستان و ۶ شهر (کاشان، نیاسر، قمصر، مشکات، جوشقان و کامو، برزک) است. بررسیها نشان می‌دهد شهرستان کاشان با برخورداری از ۳۰۲۶۳۷ نفر جمعیت، حدود ۶/۶ جمعیت استان اصفهان را در اختیار دارد. از کل جمعیت این شهرستان ۹۰/۲ درصد در مناطق شهری و ۹/۸ درصد در نقاط روستایی ساکن هستند. (طرح جامع گردشگری، ۱۳۸۹، ۲)

یافته‌های تحقیق

پیشه و سازوکار گلاب‌گیری و قدمت آن در کاشان، قمصر و کوهپایه‌ها و گلستان‌های خوش‌منظر ارتفاعات کرکس مانند برزک و... تقریباً همپا و همگام جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی و معماری و طبیعی منطقه کاشان از توان و کشش بالایی جهت جذب گردشگر برخوردار است. این پیشه جذاب، قادر است در موسم گل و گلاب‌گیری، گردشگران داخلی و خارجی را با برنامه‌ریزی، جذب نماید. از جمله گام‌های اولیه که در طی چند سال اخیر برداشته شده، برگزاری جشنواره گل در شهرستان کاشان است. حضور مشتاقان در فضای مذکور می‌تواند انگیزه‌هایی در زمینه مطالعات و پژوهش درباره پیشه گلاب‌گیری، آداب و رسوم رفتن به باغ (معمولاً هفتاد روز بعد از عید نوروز)، طرز چیدن گل، دستگاه‌های گلاب‌گیری، طرز گرفتن گلاب، تاریخچه گل سرخ و گل محمدی، رویش گل سرخ و موارد مصرف فرآورده‌های گل سرخ در افراد ایجاد کند. لذا در پژوهش حاضر به بررسی ابعاد متفاوت اثرات حضور گردشگران در منطقه از دیدگاه ساکنین محلی پرداخته شده است. در ادامه به تحلیل نتایج پرداخته می‌شود.

میانگین سنی پاسخگویان ۲۹/۷ سال است. مسن‌ترین پاسخگو ۵۵ و کمترین آن ۱۸ سال دارد. ۹۱/۵ درصد پاسخگویان مرد و ۸/۵ درصد زن هستند. ۴۴ درصد پاسخگویان متأهل و ۵۵ درصد مجرد بوده و ۹۸ درصد مجموع پاسخگویان تحصیلاتی بالاتر از دیپلم داشته‌اند. تمامی پاسخگویان فصل گردشگری منطقه را بهار اعلام نموده‌اند. در بررسی علل نارضایتی جوامع محلی از توسعه گردشگری، ۳۳ درصد عدم رعایت بهداشت محیط، ۲۱/۵ درصد اثرات منفی فرهنگی، ۲۸/۵ درصد شلوغی و آلودگی‌های صوتی، ۱۶ درصد ترافیک و ۱ درصد سایر موارد را به‌عنوان علل نارضایتی از توسعه گردشگری اعلام نموده‌اند. در پاسخ به گویه انواع فعالیت‌های انجام شده توسط پاسخگویان ۸ درصد از طریق احداث یا اجاره واحد اقامتی، ۵ درصد فروش صنایع‌دستی، ۳۱/۵ درصد از طریق فروش عرقیات گیاهی، ۱/۵ درصد از طریق راهنمایی تور و فعالیت در برگزاری جشنواره، ۱۴/۵ درصد از طریق فروش مواد غذایی و کالاهای تولید شده غیر

محلی برای گردشگران و ۸/۵ درصد از طریق تولید گل محمدی در فعالیتهای اقتصادی مشارکت داشته‌اند. در بررسی تمایلات جامعه محلی برای فعالیت مورد علاقه در صورت فراهم بودن شرایط ۵۱/۵ درصد متمایل به اجاره محل اقامت، ۱/۵ درصد فروش صنایع دستی، ۳۳/۵ درصد فروش عرقیات گیاهی، ۳ درصد راهنمایی تور، ۲/۵ درصد فروش مواد غذایی و ۷ درصد نیز هیچ‌گونه فعالیتی را اعلام نکرده‌اند. همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد بیشترین تمایل مربوط به احداث یا اجاره واحدهای اقامتی است در حالی که در وضع موجود تنها ۸ درصد از جامعه در این حوزه فعالیت دارند. نهایتاً ۲۰/۵ درصد پاسخگویان نقش تبلیغات را در توسعه گردشگری مبتنی بر جشنواره گلاب‌گیری زیاد و ۷۹/۵ درصد بسیار زیاد ارزیابی کرده‌اند.

ارزیابی اثرات توسعه گردشگری

جامعه محلی در توسعه پایدار گردشگری نقش مهم و اساسی را ایفا می‌کند. (ضیایی، ۱۳۹۲، ۸۸) هرگاه فعالیت گردشگری ارتباط نزدیکی با جوامع محلی داشته باشد، گردشگری می‌تواند موجب تغییر در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، محیطی و اقتصادی جامعه میزبان گردد. (ضیایی و همکاران، ۱۳۹۲، ۶۰) از این‌رو شناسایی اثرات توسعه گردشگری از دیدگاه جوامع محلی نقش مؤثر در مدیریت اثرات گردشگری ایفا می‌نماید. در بررسی میزان تأثیرگذاری جشنواره گلاب‌گیری در شهرستان کاشان از دیدگاه جامعه محلی از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده گردید که نتایج آن در جدول شماره (۳) ارائه شده است. هدف اصلی این آزمون مقایسه متغیرهای موردنظر با حد وسط در نظر گرفته شده است. از آنجا که نماگرهای هر عامل با طیف لیکرت سنجیده شده‌اند، عدد ۳ به عنوان حد متوسط در نظر گرفته شد و داده‌ها در هر یک از نماگرها با این عدد سنجیده شده‌اند. در آزمون t تک نمونه‌ای فرض H_0 حاکی از برابری با عدد سه (حد متوسط) و فرض H_1 حاکی از عدم برابری با حد متوسط است. بنابراین در صورتی که نماگری معنی‌دار گردد باید از مقادیر حد بالا و حد پایین استفاده کرد که:

هرگاه حد بالا و پایین مثبت باشد، میانگین از مقدار مشاهده شده بزرگ‌تر است.

هرگاه حد بالا و پایین منفی باشد، میانگین از مقدار مشاهده شده کوچک‌تر است.

یافته‌های جدول (۳) نشان می‌دهد که ساکنان از برپایی جشنواره گلاب‌گیری اثرات مثبتی برداشت نموده و با توسعه آن در منطقه موافقت داشته‌اند. مقدار آماره t برای هر کدام از نماگرها بیانگر این است که جامعه محلی برپایی جشنواره گلاب‌گیری را خوب ارزیابی کرده‌اند.

جدول شماره (۳) نگرش جامعه محلی پیرامون جشنواره گلاب‌گیری

فاصله اطمینان ۰.۹۵٪ سطح معناداری	سطح معناداری		درجه آزادی	آماره t	نماگر
	حد بالا	حد پایین			
۰/۰۰۰	۱/۷۳۸۶	۱/۷۳۸۶	۱۹۹	۶۲/۷۲۴	وجود جشنواره گلاب‌گیری چه میزان در افزایش جذب گردشگر منطقه مؤثر است؟
۰/۰۰۰	۱/۶۸۷۹	۱/۶۸۷۹	۱۹۹	۵۵/۵۵۰	جشنواره گلاب‌گیری تا چه اندازه در بهبود معیشت اقتصادی مردم منطقه مؤثر بوده است؟
۰/۰۰۰	۱/۷۰۷۹	۱/۷۰۷۹	۱۹۹	۵۶/۲۴۱	چقدر با عرضه محصولات و صنایع دستی منطقه در محدوده برپایی جشنواره گلاب‌گیری موافقت می‌کنید؟
۰/۰۰۰	۱/۶۷۲۴	۱/۶۷۲۴	۱۹۹	۴۷/۳۷۶	چه اندازه با توسعه و برپایی جشنواره گلاب‌گیری موافقت می‌کنید؟
۰/۰۰۰	۱/۲۷۵۲	۱/۲۷۵۲	۱۹۹	۲۴/۸۷۸	رضایت شما از کسانی که برای تفریح به این منطقه می‌آیند چقدر است؟

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج حاصل از آزمون T تک نمونه‌ای به منظور سنجش متغیرهای کالبدی جشنواره گلاب‌گیری در شهرستان کاشان در جدول شماره (۴) ارائه شده است. چنانچه مشهود است توسعه گردشگری ناشی از جشنواره گلاب‌گیری اثرات کالبدی از خود بر جای گذاشته و سبب تغییر کاربری و کاهش اراضی زیر کشت محصولات کشاورزی، گسترش خانه‌های دوم (ویلاهای گردشگری)، تغییر کاربری اراضی کشاورزی برای احداث ویلا و ساختمان‌سازی، ساخت‌وساز بی‌رویه با توسعه گردشگری، توسعه خانه‌سازی مدرن و از بین رفتن معماری سنتی، آسیب رسیدن به ابنیه و آثار تاریخی در منطقه شده است. تنها نماگری که اثر چندانی در آن روی نداده است الگوبرداری از خانه‌های تاریخی در ساخت‌وساز مسکن می‌باشد که پایین‌تر از حد متوسط بوده است و ساخت‌وسازهای جدید از نمونه خانه‌های تاریخی الگوبرداری نکرده‌اند.

جدول شماره (۴) بررسی متغیرهای کالبدی جشنواره گلاب گیری

فاصله اطمینان ۹۵٪ سطح معناداری	سطح معناداری		درجه آزادی	آماره t	نماگر
	حد پایین	حد بالا			
۱/۴۲۵	۱/۲۴۷	۰/۰۰۰	۱۹۹	۲۵/۹۷	تغییر کاربری و کاهش اراضی زیر کشت محصولات کشاورزی
۱/۸۷۵	۱/۷۳۴	۰/۰۰۰	۱۹۹	۵۰/۲۲	گسترش خانه‌های دوم (ویلاهای گردشگری)
۱/۸۷۱	۱/۷۴۸	۰/۰۰۰	۱۹۹	۵۷/۹۸	تغییر کاربری اراضی کشاورزی برای احداث ویلا و ساختمان‌سازی
۱/۹۲۳	۱/۸۲۶	۰/۰۰۰	۱۹۹	۷۶/۵۵	ساخت‌وساز بی‌رویه با توسعه گردشگری
۱/۸۵۵	۱/۷۲۵	۰/۰۰۰	۱۹۹	۵۴/۳۴	توسعه خانه‌سازی مدرن و از بین رفتن معماری سنتی
۰/۷۶۳	۰/۴۸۷	۰/۰۰۰	۱۹۹	۸/۹	آسیب رسیدن به ابنیه و آثار تاریخی در منطقه
-۰/۲۹۴	-۰/۵۹۶	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۵/۸	الگو برداری از خانه‌های تاریخی در ساخت‌وساز مسکن

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج حاصل از آزمون T تک نمونه‌ای به منظور سنجش متغیرهای محیطی جشنواره گلاب گیری در شهرستان کاشان در جدول شماره (۵) ارائه شده است. چنانچه مشهود است گلاب گیری اثرات محیطی از خود بر جای گذاشته است. توسعه گردشگری ناشی از جشنواره گلاب گیری سبب آلودگی‌های دیداری و بصری و آلودگی هوا، آلودگی صوتی، مشکلات دفع مواد زائد، تخریب چشم‌انداز با زباله‌ها و آشغال‌های گردشگران، تخریب اراضی زراعی و باغی، تغییر پوشش گیاهی، انباشت زباله و مصرف بیش از حد منابع آب توسط گردشگران شده است.

جدول شماره (۵) بررسی متغیرهای محیطی جشنواره گلاب‌گیری

فاصله اطمینان ۹۵٪ سطح معناداری	سطح معناداری آزمون	درجه آزادی	آماره t	نماگر	
					حد پایین
۰/۴۳۸	۰/۲۶۱	۰/۰۰۰	۱۹۹	۷/۸۳۱	آلودگی‌های دیداری و بصری و آلودگی هوا
۰/۴۱۹	۰/۲۳۰	۰/۰۰۰	۱۹۹	۶/۷۶۴	آلودگی صوتی
۰/۲۳۶	۰/۰۴۳	۰/۰۰۵	۱۹۹	۲/۸۴۹	مشکلات دفع مواد زائد
۰/۵۰۵	۰/۳۲۴	۰/۰۰۰	۱۹۹	۹/۰۰۴	تخریب چشم‌انداز با زباله‌ها و اشغال‌های گردشگران
۰/۷۷۰	۰/۵۶۹	۰/۰۰۰	۱۹۹	۱۳/۰۹۳	تخریب اراضی زراعی و باغی
۰/۷۳۰	۰/۵۴۹	۰/۰۰۰	۱۹۹	۱۳/۹۲۴	تغییر پوشش گیاهی با توسعه گردشگری
۰/۲۷۴	۰/۰۵۶	۰/۰۰۳	۱۹۹	۲/۹۸۶	انباشت زباله با توسعه گردشگری
۰/۹۷۲	۰/۷۱۷	۰/۰۰۰	۱۹۹	۱۳/۰۷۶	مصرف بیش از حد منابع آب توسط گردشگران

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در جدول شماره (۶) با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای به ارزیابی متغیرهای اقتصادی جشنواره گلاب‌گیری در شهرستان کاشان پرداخته شده است. نتایج بررسی شده حاکی از وجود اثرات اقتصادی جشنواره گلاب‌گیری در نماگرهای مختلف مورد بررسی در سطح منطقه مورد مطالعه است.

سه نماگر رواج بیکاری، افزایش سطح زیر کشت کشاورزی و کاهش کیفیت محصولات ارائه شده (گلاب، عرقیات و سایر محصولات) در سطح پایینی ارزیابی گردیده‌اند که با توجه به معنی‌دار شدن مقدار Sig می‌توان گفت جشنواره گلاب‌گیری باعث کاهش بیکاری، کاهش سطح زیر کشت و افزایش کیفیت محصولات ارائه شده برای گردشگران گردیده است.

دو نماگر افزایش هزینه‌ها به دلیل توسعه بیشتر امکانات توریستی و تسهیلات زیر بنایی و عمرانی و افزایش هزینه خدمات عمومی معنی‌دار نگردیده‌اند. این مسئله بدین معنی است که ساکنان با افزایش هزینه‌ها مواجه نبوده‌اند یا این افزایش آن‌قدر نبوده است که معنی‌دار گردد.

جدول شماره (۶) بررسی متغیرهای اقتصادی جشنواره گلاب‌گیری

فاصله اطمینان ۹۵٪ سطح معناداری	سطح معناداری آزمون	درجه آزادی	آماره t	نماگر	حد بالا	حد پایین
۰/۶۴۷۴	۰/۴۶۲۶	۰/۰۰۰	۱۹۹	۱۱/۸۴۴		
۰/۱۴۱۱	-۰/۰۵۱۱	۰/۳۵۷	۱۹۹	۰/۹۲۳		
۰/۱۴۷۶	-۰/۰۴۷۶	۰/۳۱۴	۱۹۹	۱/۰۱۰		
۰/۴۱۷۷	۰/۲۳۲۳	۰/۰۰۰	۱۹۹	۶/۹۱۷		
۰/۸۱۹۲	۰/۶۴۰۸	۰/۰۰۰	۱۹۹	۱۶/۱۴۰		
۰/۵۲۲۰	۰/۲۹۸۰	۰/۰۰۰	۱۹۹	۷/۲۱۹		
-۰/۴۳۸۱	-۱/۰۶۱۹	۰/۰۰۳	۱۹۹	-۴/۷۴۲		
-۰/۰۸۴۱	-۰/۲۸۵۹	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۳۰/۶۱۶		
۱/۸۷۳۱	۱/۷۴۶۹	۰/۰۰۰	۱۹۹	۵۶/۵۴۵		
۰/۶۶۴۲	۰/۴۳۵۸	۰/۰۰۰	۱۹۹	۹/۴۹۷		
۱/۵۲۵۱	۱/۳۴۴۹	۰/۰۰۰	۱۹۹	۳۱/۳۹۴		
۰/۵۴۱۸	۰/۲۸۸۲	۰/۰۰۰	۱۹۹	۶/۴۵۴		
۱/۸۳۲۰	۱/۶۹۸۰	۰/۰۰۰	۱۹۹	۵۱/۹۴۲		
-۱/۲۹۷۵	-۱/۵۱۲۵	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۲۵/۷۸۲		

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج حاصل از آزمون T تک نمونه‌ای به منظور سنجش متغیرهای اجتماعی جشنواره گلاب‌گیری در شهرستان کاشان در جدول شماره (۷) ارائه شده است. چنانچه مشهود است توسعه گردشگری ناشی از جشنواره گلاب‌گیری اثرات اجتماعی از خود بر جای گذاشته و سبب تغییرات منفی در فعالیت‌های سنتی و هنری روستاییان به منظور متناسب ساختن آنها با سلیقه گردشگران، کاهش تدریجی استفاده از گویش محلی در منطقه، تأثیر رفتار و شیوه زندگی گردشگران بر رفتار و شیوه زندگی روستائیان (تغییر در نوع پوشاک، نحوه سخن گفتن و...)، افزایش تمایل روستائیان به استفاده از کالاهای تجملاتی و تزئینی، توزیع ناعادلانه و تمرکز منافع حاصل از گردشگری در دست سرمایه گذران و نهادهای دولتی و نخبگان محلی، افزایش تضادها و اختلافات محلی افراد بومی در منطقه، افزایش رفت‌وآمدهای محلی و خانوادگی، مهاجرت، افزایش کیفیت زندگی، اشتیاق برای ادامه‌ی گلاب‌گیری و کاهش آرامش زندگی ساکنان در منطقه شده است. تنها نماگری که در سطح پایینی ارزیابی گردیده است. دزدی از مزارع و باغات بوده است که از نظر ساکنان چنین مسئله‌ای بسیار کم اتفاق افتاده است. همچنین نماگرهای افزایش تولید صنایع دستی بومی، افزایش میزان تفریحات و آشفته‌گی اجتماعی با توجه به اینکه معنی دار نشده‌اند تغییر چندانی نکرده‌اند.

جدول شماره (۷) بررسی متغیرهای اجتماعی جشنواره گلاب‌گیری

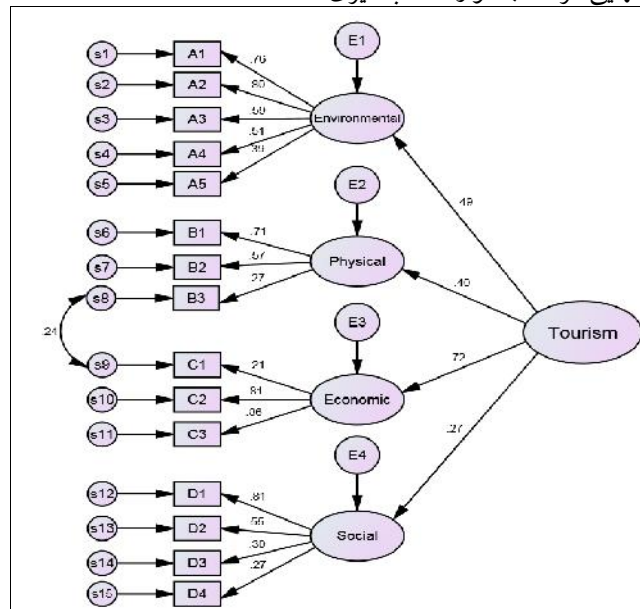
فاصله اطمینان ۹۵٪ سطح معناداری	سطح معناداری آزمون	درجه آزادی	آماره t	نماگر	
					حد بالا
۰/۴۸۳	۰/۲۷۶	۰/۰۰۰	۱۹۹	۲/۲۵۷	تغییرات منفی در فعالیت‌های سنتی و هنری روستاییان به منظور متناسب ساختن آنها با سلیقه گردشگران
۰/۳۵۵	۰/۱۷۵	۰/۰۰۰	۱۹۹	۵/۸۰۵	کاهش تدریجی استفاده از گویش محلی در منطقه
۰/۴۰	۰/۲۱	۰/۰۰۰	۱۹۹	۶/۳۳	تأثیر رفتار و شیوه زندگی گردشگران بر رفتار و شیوه زندگی روستائیان (تغییر در نوع پوشاک و.....)
۰/۸۶۵	۰/۲۱۴	۰/۰۰۱	۱۹۹	۳/۲۷	تمایل روستائیان به استفاده از کالاهای تجملاتی

۱/۷۸۶	۰/۹۷۳	۰/۰۰۰	۱۹۹	۶/۶۹	توزیع ناعادلانه و تمرکز منافع حاصل از گردشگری در دست سرمایه گذران و نهادهای دولتی و نخبگان محلی
۱/۲۴۴	۰/۴۴۵	۰/۰۰۰	۱۹۹	۴/۱۶	افزایش تضادها و اختلافات محلی افراد در منطقه
۰/۱۸۱	-۰/۰۹۱	۰/۵۱۶	۱۹۹	۰/۶۵	افزایش تولید صنایع دستی بومی
۰/۴۶۵	۰/۲۷۴	۰/۰۰۰	۱۹۹	۷/۶۷	افزایش رفت و آمدهای محلی و خانوادگی
۱/۳۷۲	۰/۱۶۷	۰/۰۰۰	۱۹۹	۲۴/۴۴	مهاجرت
۰/۳۰۲	۰/۱۳۷	۰/۰۰۰	۱۹۹	۵/۲۳	افزایش کیفیت زندگی
۰/۸۴۶	-۰/۱۲۴	۰/۷۰۶	۱۹۹	-۰/۳۷۷	افزایش میزان تفریحات
-۰/۷۰۳	-۰/۹۷۶	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۱۲/۱۲۹	دزدی از مزارع و باغات
۱/۷۹۱	۱/۶۰۸	۰/۰۰۰	۱۹۹	۳۶/۵۷۱	اشتیاق برای ادامه گلاب گیری
۰/۳۳۳	۰/۱۱۶	۰/۰۰۰	۱۹۹	۴/۰۸۳	کاهش آرامش زندگی ساکنان در منطقه
۰/۴۵۶	-۰/۱۷۶	۰/۳۸۴	۱۹۹	۰/۸۷۳	آشفتگی اجتماعی
۱/۲۲۶	۰/۰۱۳	۰/۰۰۰	۱۹۹	۲۰/۸۲۵	پی بردن جامعه به ارزش فرهنگ بومی و تلاش در جهت حفظ آن

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در ادامه فرایند تحقیق جهت تشخیص اثرات ناشی از برگزاری جشنواره گلاب گیری در منطقه از مدل سازی معادلات ساختاری استفاده گردید. هدف از انجام این کار شناسایی مهم ترین و اثرگذارترین متغیرهایی است که تحت تأثیر برگزاری جشنواره گلاب گیری در منطقه قرار گرفته‌اند. بنابراین با توجه به مبانی تئوریک تحقیق مدل عاملی مرتبه دوم بر مبنای چهار عامل پنهان محیطی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی تنظیم گردید. مدل‌های عاملی مرتبه دوم به مدل‌هایی اطلاق می‌شود که در آن تعدادی از متغیرهای پنهان، متغیر پنهان دیگری را اندازه گیری می‌کند. (بسحاق، ۱۳۹۴: ۱۷۴) اگرچه مدل سازی اساساً کاری اکتشافی نیست و بر مبنای شناسایی و کشف صورت نمی‌گیرد (همان، ۱۸۵)، با این حال در این تحقیق تک تک متغیرهایی که قابلیت شناسایی هر کدام از

عوامل پنهان چهارگانه را داشته‌اند به صورت مجزا وارد فرایند مدل گردیده‌اند و بر مبنای شاخص‌های برازش و سطح معنی‌داری در مدل باقی‌مانده یا حذف گردیده‌اند. این روش منطق محکمی دارد و در مواقعی که محقق با تعداد زیادی متغیر مواجه است و می‌خواهد نهایتاً به کشف یک مدل نهایی بر مبنای مدل نظری برسد کاربرد فراوانی دارد. به عبارت دیگر این روش را می‌توان تأییدی - اکتشافی نامید. بدین ترتیب کلیه متغیرهای پنهان در مدل بر مبنای تأییدی در مدل حاضر می‌شوند و متغیرهای مشاهده شده بر مبنای اکتشاف تبیین‌کننده متغیرهای پنهان می‌گردند. در شکل شماره (۱) مدل نهایی اثرات جشنواره گلاب‌گیری نشان داده شده است.

شکل شماره (۱) مدل نهایی اثرات جشنواره گلاب‌گیری و توسعه توریسم در کاشان

یافته‌های مدل عاملی مرتبه دوم نشان می‌دهد که نهایتاً کدام متغیرها دارای اهمیت بیشتری بوده و اثرات بارزتری در جامعه محلی داشته‌اند. در جدول (۸) که هر کدام از متغیرهای موجود در مدل نهایی نشان داده شده است. یافته‌های به دست آمده نشان می‌دهد که عامل اقتصادی بیشترین بار عاملی را با ۰/۷۲ به خود اختصاص داده است و بیشتر از سایر عوامل بر منطقه اثرگذار بوده است. پس از عامل اقتصادی، عامل محیطی قرار دارد که با بار عاملی ۰/۴۹ در رتبه دوم قرار گرفته است. عامل‌های کالبدی و اجتماعی نیز به ترتیب با بارهای عاملی ۰/۴۰ و ۰/۲۷ در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. بنابراین می‌توان گفت برگزاری جشنواره گلاب‌گیری بیش از همه بر اقتصاد ساکنان منطقه اثرگذار بوده است.

جدول (۸) متغیرهای نهایی شناسایی شده در مدل عاملی مرتبه دوم

کد	شاخص	عامل	لایه اول
A1 A2 A3 A4 A5	۱- آلودگی‌های دیداری و بصری و آلودگی هوا ۲- آلودگی صوتی ۳- انباشت زباله‌ها و مشکلات دفع مواد زائد ۴- تخریب چشم‌انداز با زباله‌ها و اشغال‌های گردشگران ۵- تخریب اراضی زراعی و باغی	اثرات محیطی (A)	اثرات جشنواره گلاب و گلاب‌گیری در توسعه گردشگری
B1 B2 B3	۱- تغییر کاربری اراضی کشاورزی برای احداث ویلا و ساختمان‌سازی ۲- ساخت و ساز بی‌رویه با توسعه گردشگری ۳- توسعه خانه‌سازی مدرن و از بین رفتن معماری سنتی	اثرات کالبدی (B)	
C1 C2 C3	۱- ایجاد شکاف درآمدی بین روستائیان ساکن در منطقه ۲- افزایش میزان درآمد روستائیان ۳- افزایش حجم سرمایه و تنوع شغلی در روستا	اثرات اقتصادی (C)	
D1 D2 D3 D4	۱- افزایش کیفیت زندگی ۲- افزایش رفاه و آسایش محلی و خانوادگی ۳- کاهش آرامش زندگی ساکنان در منطقه ۴- پی بردن جامعه به ارزش فرهنگ بومی و تلاش در جهت حفظ آن	اثرات اجتماعی (D)	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در جدول شماره (۹) مقادیر غیراستاندارد، خطای معیار، نسبت بحرانی و سطح تحت پوشش (مقدار P) نشان داده شده است. نتایج جدول حاکی از آن است که کلیه پارامترهای لامدا دارای تفاوت معنی‌داری با مقدار صفر می‌باشند. مقدار P در کلیه روابط فوق کمتر از ۰/۰۵ است که نشان می‌دهد کلیه روابط موجود در مدل مورد حمایت داده‌های تجربی قرار گرفته‌اند.

جدول شماره (۹) برآوردهای غیراستاندارد با سطح تحت پوشش

		Estimate	S.E.	C.R.	P	
Environmental	<---	Tourism	1.000			
Physical	<---	Tourism	1.295	.527	2.458	.014
Economic	<---	Tourism	.664	.328	1.981	.049
Social	<---	Tourism	.683	.338	2.018	.044
A3	<---	Environmental	.853	.114	7.455	***
A2	<---	Environmental	1.127	.122	9.205	***
A4	<---	Environmental	.696	.107	6.512	***
B1	<---	Physical	1.000			

			Estimate	S.E.	C.R.	P
C2	<---	Economic	2.883	1.046	2.758	.006
C1	<---	Economic	1.000			
C3	<---	Economic	3.105	1.137	2.730	.006
D2	<---	Social	.538	.150	3.595	***
D1	<---	Social	1.000			
D3	<---	Social	.386	.133	2.909	.004
A5	<---	Environmental	.592	.118	5.001	***
A1	<---	Environmental	1.000			
B2	<---	Physical	.731	.234	3.131	.002
B3	<---	Physical	.310	.119	2.605	.009
D4	<---	Social	.338	.125	2.703	.007

مأخذ: یافته‌های تحقیق

پس از بررسی معنی‌داری پارامترها با مقدار صفر به ارزیابی مدل نهایی پژوهش توسط شاخص‌های برازش پرداخته می‌شود. در جدول شماره (۱۰) شاخص‌های اصلی برازش مدل نشان می‌دهد که داده‌های پژوهش به خوبی توانسته‌اند مدل مفهومی پژوهش را نمایندگی کنند.

جدول شماره (۱۰) شاخص‌های اصلی برازش مدل مرتبه دوم

شاخص	نمرات
Chi-square	۱۰۵/۳۵
Probability level	۰/۰۵۹
DF	۸۵
CMIN/DF	۱/۲۳۹
GFI	۰/۹۳۳
AGFI	۰/۹۰۶
PGFI	۰/۶۶۱
IFI	۰/۹۵۷
TLI	۰/۹۴۵
CFI	۰/۹۵۶
PRATIO	۰/۸۱۰
PNFI	۰/۶۷۴
PCFI	۰/۷۷۴
RMSEA	۰/۰۳۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتیجه گیری

در این پژوهش با هدف تبیین اثرات جشنواره گلاب گیری و توسعه گردشگری در کاشان فهرستی از متغیرها و عوامل مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل‌ها مؤید آن است، برگزاری جشنواره گلاب گیری در ابعاد محیطی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی منطقه اثرگذار بوده است.

عامل اقتصادی بیشترین نقش را در تبیین اثرات جشنواره گلاب گیری و توسعه گردشگری به خود اختصاص داده است. دو متغیر افزایش حجم سرمایه و تنوع شغلی در روستا و افزایش میزان درآمد روستاییان که در این عامل بارگذاری شده‌اند از حیث اهمیت بیشترین نقش را در عامل اقتصادی ساکنان منطقه بر عهده دارند.

عامل محیطی دیگر عامل مهمی است که تحت تأثیر جشنواره گلاب گیری و توسعه گردشگری می‌باشد. این عامل بیشترین تعداد متغیر را به خود اختصاص داده است و این مسئله نشانگر آن است که گستره وسیعی از این عامل تحت تأثیر جشنواره گلاب گیری و توسعه گردشگری منطقه می‌باشد. آلودگی‌های دیداری و آلودگی هوا، آلودگی صوتی، انباشت زباله‌ها و مشکلات دفع مواد زائد، تخریب چشم‌انداز با زباله‌ها و آشغال‌های گردشگران و تخریب اراضی زراعی و باغی مهمترین متغیرهایی هستند که با توجه به سطح معنی‌داری در مدل نهایی باقی مانده‌اند. بنابراین اگرچه توسعه گردشگری دارای مزیت‌ها و منافع فراوانی برای جامعه محلی بوده است اما باید بر حفاظت محیط‌زیست ساکنان توجه بیشتری صورت گیرد.

دیگر عامل مهم که تحت تأثیر جشنواره گلاب گیری و توسعه گردشگری می‌باشد عامل کالبدی است. این عامل با توجه به بار عاملی ۰/۴۰ پس از عامل اقتصادی و محیطی قرار گرفته است. متغیرهایی که بیشترین اثرگذاری را در ایجاد عامل پنهان کالبدی داشته‌اند عبارت‌اند از: تغییر کاربری اراضی کشاورزی برای احداث ویلا و ساختمان‌سازی، ساخت‌وساز بی‌رویه با توسعه گردشگری و توسعه خانه‌سازی مدرن و از بین رفتن معماری سنتی. متأسفانه توسعه گردشگری منطقه با تخریب‌های زیاد کالبدی همراه بوده است که وجود این متغیرها و بارهای عاملی آنها گویای این واقعیت در منطقه است.

آخرین عاملی که تحت تأثیر جشنواره گلاب گیری و توسعه گردشگری می‌باشد عامل اجتماعی است. وجود کمترین بار عاملی نسبت به سایر عوامل گویای این واقعیت است که بافت اجتماعی کاشان در برابر تغییرات مقاومت زیادی از خود نشان می‌دهد و این منطقه هویت محلی خود را همچنان حفظ کرده است. افزایش کیفیت زندگی مهمترین متغیری است که دارای بیشترین بار عاملی می‌باشد. بنابراین پر واضح است که برگزاری جشنواره گلاب گیری و توسعه

گردشگری بر کیفیت زندگی ساکنان اثرگذار بوده است. همچنین افزایش رفت‌وآمدهای محلی و خانوادگی، کاهش آرامش زندگی ساکنان در منطقه و پی بردن جامعه به ارزش فرهنگ بومی و تلاش در جهت حفظ آن همگی حاکی از مقاومت مردم و تداوم هویت محلی است.

وجود همبستگی بین خطاهای دو متغیر ایجاد شکاف درآمدی بین روستائیان ساکن در منطقه و توسعه خانه‌سازی مدرن و از بین رفتن معماری سنتی نشان می‌دهد که این دو متغیر به احتمال فراوان تحت تأثیر منبع مشترکی قرار دارند. بررسی ماهیت این دو متغیر کالبدی و اقتصادی نشان می‌دهد که مدل تجربی به‌خوبی توانسته است با واقعیت‌های منطقه سازگاری پیدا کند. با توجه به نتایج به‌دست آمده از تحقیق لازم است جهت پیشگیری از اثرات مخرب زیست‌محیطی و کالبدی ناشی از گسترش گردشگری و جشنواره گلاب‌گیری در منطقه تدابیر لازم حفاظتی اندیشیده و از طریق آموزش و نیز تدوین ضوابط و قوانین پیشگیرانه به کاستن از اثرات نامناسب توسعه گردشگری همت گمارد.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی، آقاسی زاده، عبدالله (۱۳۸۸) تحلیل عوامل مؤثر بر گسترش گردشگری در ناحیه ساحلی چابهار با استفاده از مدل راهبردی SWOT، مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره ۱.
- ابراهیمی فینی، فریا (۱۳۸۷) بررسی مناطق مستعد گردشگری طبیعی کاشان، با استفاده از نرم‌افزار GIS، مجله علمی پژوهشی گیاه و زیست‌بوم، شماره پانزدهم.
- اکبری، علی، قرخلو، مهدی (۱۳۸۹) اکوتوریسم مفهومی نو در جغرافیای گردشگری، انتشارات انتخاب، تهران، چاپ اول.
- امین بیدختی، طالب، شریفی، نوید، توکلی، یحیی (۱۳۹۲) آثار فرهنگی گردشگری از نگاه دانشجویان، مجله مطالعات فرهنگ - ارتباطات، سال چهاردهم، شماره ۲۴، صص ۱۱۷-۱۳۸.
- بسحاق، محمدرضا (۱۳۹۴) مدل‌سازی معادلات ساختاری در علوم انسانی 22 Amos، تهران، انتشارات جامعه شناسان.
- پاپلی یزدی، محمدحسین، سقایی، مهدی (۱۳۸۹) گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، انتشارات سمت. تهران.
- تولایی، سیمین، شاهدی، ناصر (۱۳۸۷) ارزیابی آثار دموگرافیک و فرهنگی گردشگری در سرعین اردبیل، نشریه علوم جغرافیایی، جلد ۷، شماره ۱۱، صص ۱۹۱-۲۰۶.
- جمعه پور، محمود، نماینده، علی (۱۳۹۱) ارزیابی راهبردی توان‌های اکوتوریستی و ظرفیت برد گردشگری کویر مرنجاب، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، شماره اول، صص ۴۵-۷۱.
- حیدری ساریان، وکیل (۱۳۹۱) تحلیل موانع مؤثر در توسعه گردشگری روستایی سردابه شهرستان اردبیل، جغرافیا و مطالعات محیطی، دوره یک، شماره ۱.
- حیدری، رحیم (۱۳۹۰) مبانی برنامه‌ریزی صنعت گردشگری، انتشارات سمت، تهران.
- دهستانی، بهبود (۱۳۸۳) برنامه‌ریزی کالبدی گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان آستارا)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه تربیت مدرس.
- رضوانی، علی‌اصغر (۱۳۸۹) جغرافیا و صنعت توریسم، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران، چاپ هشتم.
- رضوانی، محمدرضا، رمضان زاده لسبویی، مهدی، محمدپور جابری، مرتضی (۱۳۸۹) تحلیل اثرات اقتصادی-اجتماعی نواحی صنعتی در توسعه نواحی روستایی (مورد: ناحیه صنعتی سلیمان‌آباد تنکابن)، فصلنامه جغرافیا و توسعه، سال هشتم، شماره ۱۸.

رضوانی، محمدرضا، اکبریان رونیزی، سیدرضا، رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و سیدعلی بدری (۱۳۹۰) تبیین شاخص‌های محک پایدار در ارزیابی آثار الگوهای گردشگری در نواحی روستایی پیرامون کلان‌شهرها (روستاهای پیرامون کلان‌شهر تهران) پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۱۵، تهران، صص ۶۹-۹۴.

رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۷) توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، تهران.

رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، مهدوی، داوود (۱۳۸۹). فرآیند بومی‌سازی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی در ایران، پژوهش‌های روستایی، سال ۱، شماره ۴، صص ۱-۴۱.

رهنمایی، محمدتقی (۱۳۹۲) اوقات فراغت و گردشگری، انتشارات مهکامه، تهران، چاپ دوم. صالحی فرد، محمد (۱۳۹۰) گردشگری روستایی (مبانی برنامه‌ریزی و طرح‌های ساختاری)، انتشارات مرندیز، مشهد، چاپ اول.

صدرموسوی، میرستار و جواد دخیلی کهنموئی (۱۳۸۶) ارزیابی وضعیت تسهیلات گردشگری استان آذربایجان شرقی از دید گردشگران، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، سال سی و نهم، شماره ۶۱.

ضیایی، محمود، امین بیدختی، علی‌اکبر، قربانی، فاطمه (۱۳۹۲) ارزیابی ظرفیت جامعه محلی برای توسعه گردشگری، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری، سال هشتم، شماره ۲۴.

طرح جامع گردشگری استان اصفهان (۱۳۸۹) مهندسین مشاور شهر و خانه. جلد ۳۱. قربانی، رسول، زادولی، فاطمه، زادولی خواجه، شاهرخ (۱۳۹۳) ارزیابی اثرات منفی توسعه گردشگری بر روستاهای جاذب گردشگر (نمونه موردی: روستای کندوان شهرستان اسکو)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال چهارم، شماره ۱۵، صص ۱۰۳-۱۱۸.

قدمی، مصطفی، غلامیان بایی، محمد (۱۳۹۳) اثرات گردشگری، پیامدها، چارچوب‌ها و سیاست‌ها، چاپ اول، انتشارت مهکامه.

فاضل نیا، غریب و صلاح هدایتی (۱۳۸۹) راهبردهای مناسب برای توسعه گردشگری دریاچه زریوار، فصلنامه جغرافیا و توسعه، دوره هشتم، شماره ۱۹.

فرهودی، رحمت‌الله و محمود شورچه و حسین صبوری (۱۳۸۹) برآورد اثر تغییرات فصلی بر درآمد گردشگری معبد آناهیتا با تحلیل رگرسیونی، فصلنامه جغرافیا و توسعه، دوره هشتم، شماره ۱۷.

- فرمانداری شهرستان کاشان (۱۳۹۴).

فنی، زهره، علیزاده طولی، محمد، زحمتکش، زینب (۱۳۹۳) تأثیرات گردشگری بر توسعه پایدار شهری، از نظر ساکنان (مطالعه موردی: قشم)، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، سال نهم، شماره ۲۸.

کاظمی، مهدی (۱۳۸۹) مدیریت گردشگری، انتشارات سمت، تهران، چاپ چهارم.
 کردوانی، پرویز، غفار، امیرحسین (۱۳۸۳) صنعت گلاب‌گیری و اهمیت آن در بخش قمصر، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۷، صص ۹۵-۱۰۹.
 کیانی، مریم (۱۳۹۳) بررسی تصویر ذهنی ساکنان محلی بر توسعه گردشگری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد اکوتوریسم، دانشگاه کاشان.
 میسون، پیتر (۱۳۸۷) گردشگری، اثرات، برنامه‌ریزی و مدیریت، مترجم: روزبه میرزایی و پونه ترابیان، انتشارات ترمه، تهران.
 موحد، علی و سالار کهزادی (۱۳۸۹) تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری استان کردستان با استفاده از مدل SWOT، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال اول، شماره ۲.
 هاشمی، سید سعید، محبوب فر، محمدرضا (۱۳۹۱) برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری کاشان، فصلنامه گردشگری دانشگاه علم و فرهنگ.
 نیک‌بین، مهنا، کرمی، مهرداد (۱۳۹۱) بررسی پایداری اجتماعی فرهنگی توسعه گردشگری؛ مطالعه موردی جزیره کیش، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره پنجم، شماره ۲.

Corbiere-Nicollier, T., Ferrari, Y., Jemelin, C., & Jolliet, O., (2003). Assessing sustainability: An assessment framework to evaluate Agenda 21 actions at the local level. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 10(3), 225-237.

Eagles, P. F. J., McCool, S.F., & Haynes, C. D. (2002) sustainable tourism in protect area: guidelines for planning & management, best practice protected area guidelines series No.8, word commission on protected area.

Embacher, H., D.Hall, L. Robert (2003) strategy formulation in rural tourism an integrated approach . new direction. In rural tourism, pp 137-151.

Lee, T. H. (2013). Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. *Tourism Management*, 34, 37- 46.

Sharpley, R. & David, J. T. (2008). *Tourism and development in the deelopng world*. Landon and New York: Rutledge.

Valeriu and Mauela, Elena (2007), *Cultural Tourism and Sustainable Development*, Romanian Journal of Economic Forecasting, France.

Gracan, D. Zadel, Z. and Birin, N. (2010) Camping tourism With the purpose of Lengthening the tourism in Croatian tourism. *Tourism & Hospitality*, 106-119.